

QORTI TAL-APPELL

IMĦALLFIN

**S.T.O. PRIM IMĦALLEF MARK CHETCUTI
ONOR. IMĦALLEF ROBERT G. MANGION
ONOR. IMĦALLEF GRAZIO MERCIECA**

Seduta ta' nhar it-Tlieta, 3 ta' Settembru, 2024.

Numru 6

Rikors numru 297/19/1 TA

**Joanne Darmanin f'isimha proprju u għan-nom u in rappreżentanza
ta' Mable Darmanin**

v.

Manuel Camenzuli

Il-Qorti:

1. Din hija kawża għal-likwidazzjoni u f'las tad-danni batuti minn *pedestrian* u bintha kontra sewwieq ta' vann li laqatha waqt li kien qiegħed isuq b'lura.

2. L-atturi talbu lill-Qorti sabiex:

(1) Tiddikjara li l-konvenut huwa unikament responsabbli għall-incident li seħħ nhar il-25 ta' Jannar 2016, ġewwa Triq Pacifiku Scicluna, il-Birgu.

(2) Tiddikajra li konsegwenza tal-istess incident, l-atturi sofrew u għadhom qed isofru danni.

(3) Tiddikjara lill-konvenut Camenzuli responsabbli għad-danni sofferti u li qed isofru l-atturi konsegwenza tal-incident indikat fl-ewwel talba.

(4) Tillikwida okkorrendo permezz ta' periti nominandi d-danni hekk sofferti mill-atturi.

(5) Tikkundanna lill-konvenut iħallas lill-atturi s-somma hekk likwidata.

3. Il-konvenut eċċepixxa illi:

(1) Joanne Darmanin, indikata fir-rikors ġuramentat bħala li qiegħda taġixxi wkoll "għan-nom u in rappreżentanza ta' Mabel Darmanin" trid iġġib prova tal-mandat taġħha.

(2) It-talbiet tar-rikorrenti Joanne Darmanin f'isimha proprju huma preskritti a tenur tal-Artikolu 2153 tal-Kapitolu 16 tal-Liġijiet ta' Malta.

(3) L-ewwel talba tar-rikorrenti hija infondata fil-fatt u fid-dritt u għandha tiġi miċħuda stante li l-incident awtomobilistiku *de quo* ma kienx imputabbli għal xi ħtija jew nuqqas da parti tal-esponent Manuel Camenzuli, iżda kien unikament bi ħtija u negliġenza da parti tar-rikorrenti Mabel Darmanin stess.

(4) Isewgi għalhekk li t-tieni u t-tielet talba rikorrenti għandha wkoll tiġi riġettata billi m'hemmx danni x'jiġu likwidati favur ir-rikorrenti u dan stante li l-esponent Manuel Camenzuli m'għandu jkun tenut iħallas l-ebda ammont in linea ta' danni, liema danni, del resto, jeħtieġu li jiġu pruvati skont il-liġi.

(5) Konsegwentement ir-raba' u l-ħames talba rikorrenti għandhom ukoll jiġu miċħuda billi l-esponent m'għandux jiġi kkundannat iħallas ebda danni lir-rikorrenti u dan għar-raġunijiet premissi.

4. B'sentenza tal-1 ta' Ġunju 2023, il-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili ddeċidiet illi:

“Tilqa’ l-ewwel talba Attrici pero’ limitatament stante li jaħti għall-incident mertu ta’ dawn il-proċeduri fil-proporzjoni ta’ sittin fil-mija (60%).

Tilqa’ it-tieni u t-tielet talbiet Attrici fil-konfront ta’ Mabel Darmanin u dan fid-dawl tal-proporzjoni imsemmi fl-ewwel talba u pero’ tiċhadha fit-totalita’ tagħha fil-konfront tal-Attrici Joanne Darmanin.

Tilqa’ r-raba’ talba Attrici u tillikwida d-danni sofferti minn Mabel Darmanin fis-somma ta’ tnax-il elf ħames mija u erbatax punt tmienja u disgħin ewro (€12,514.98).

Tilqa’ il-ħames talba Attrici u tikkundanna lill-konvenut iħallas lill-Attrici Mabel Darmanin id-danni likwidati bl-imgħaxijiet legali mill-presenti sal-pagament effettiv.

Spejjes tal-kawża dawk tal-Attrici Mabel Darmanin a’ karigu tal-konvenut u dawk ta’ Joanne Darmanin għandhom ikunu sopportati minnha”.

5. L-atturi appellaw mis-sentenza filwaqt li l-konvenut appella incidentalment.

6. L-aggravji tal-atturi appellanti qegħdin jiġu rikapitolati kif ġej biex jinftiehm u aħjar, billi hemm aggravji varji mdaħħlin taħt l-istess aggravju. Il-Qorti tistenna li rikorsi tal-appell u risposti tal-appell jiġu ppreżentati b’mod ordnat, loġiku, u konċiż u mhux b’mod ingarbuljat u b’ripetizzjonijiet żejda.

7. **L-ewwel aggravju tal-atturi appellanti:**

(a) Il-konvenut kien unikament responsabbli għall-incident.

(b) L-attriċi Mabel Darmanin kienet totalment indipendenti qabel l-inċident; għalhekk ma kienx floku l-kumment tal-Ewwel Qorti illi:

“Qabel dan l-aċċident kien hemm CT Scan u fil-fatt ktibtu fit-tieni pagna accen għaliha li kien sarilha CT Scan fl-2014 minn konsulent ieħor minhabba li kellha problema bil-kliem, tlaqlaq. Dak li kien hemm antecedent. Rigward il-kundizzjoni tagħha ma ninsewx li s-sinjura ghandha 87 illum-il gurnata u ovvjament iktar ma tikber fl-eta' iktar ikun hemm sinjali li l-pazjent għandu evidenza li jkun qed jikber fl-eta'. Jien ghamiltilha anke testijiet ohra biex naraw insibux xi kawza ulterjuri bhala kundizzjonijiet newrodigenerattivi nghidulhom ahna. Minn dan ir-rizultat tal-pat acan li kien sar fl-2017 ma harget li ma hemm l-ebda kundizzjoni specifika ghalkemm ma teskludix kundizzjoni newrodigenerattivi, ma sibna li ma nistghux nwahhlu f'isem partikolari għall-kundizzjoni li ghandha. Nerga' nghid jien ibbazajt ir-rapport tieghi fuq fatt li hi saret kompletament dipendenti fuq il-familjari tagħha minn mindu kellha l-accident. Kundizzjonijiet ohra antecedenti jew wara li graw ma jizviluppawx overnight bhal fil-kaz tagħha”.

8. Il-kundizzjonijiet mediċi li Mabel Darmanin kienet qed tbatu qabel l-inċident ma kkontribwew bl-ebda mod għall-inċident.

(ċ) *Fid-damnum emergens* messhom iddaħħlu l-kontribuzzjonijiet ta' Mary Grace Darmanin li sal-mument tal-ftuħ tal-kawża kienu jaqbzu s-€60,000, kif ukoll ta' Joanne Darmanin.

(d) L-ammont ta' €12,514.98 lanqas hu biżżejjed biex ikopri l-ispejjeż mediċi ta' Mabel Darmanin ta' sena waħda.

(e) Id-danni dovuti lil Joanne Darmanin mhumiex preskritti.

It-tieni aggravju tal-atturi appellanti:

9. L-Ewwel Qorti ma messhiex qagħdet fuq il-konklużjonijiet tal-espert mediku Mr. Zammit Maempel, għaliex dan kellu konflitt ta' interess. Barra minn hekk, kien kompletament oppost għall-opinjonijiet tal-esperti *ex parte*. Id-digriet tal-20 ta' Marzu 2023 li ċaħad it-talba għall-isfilz tar-rapport tal-esperti maħturin mill-Qorti għandu jiġi revokat.

10. **It-tielet aggravju tal-atturi appellanti** (stranament intestat bħala "Kunsiderazzjonijiet Oħra" fir-rikors tal-appell):

11. L-Ewwel Qorti ma kellhiex tiċħad kumpens lil Joanne Darmanin għaliex ħadet ħsiebha hi minflok bagħtitha f'dar tal-anzjani.

12. Permezz tal-appell inċidentali, il-konvenut ressaq żewġ aggravji:

13. **L-ewwel aggravju tal-konvenut appellat:**

14. Mabel Darmanin taħti unikament għall-inċident.

15. **It-tieni aggravju tal-konvenut appellat:**

16. L-Ewwel Qorti għamlet kalkolu ħażin tad-danni attwali mgarrba minn Mabel Darmanin. Lanqas kellha takkorda ammont ieħor ta' danni abbażi tal-ġustizzja ekwitattiva; *ossia arbitrio boni viri*.

Ikkunsidrat:

17. Din il-Qorti sejra tibda billi tikkunsidra l-aggravji kemm tal-atturi kif ukoll tal-konvenut dwar ir-responsabilità għall-inċident. Dwar dan, l-Ewwel Qorti rraġunat hekk:

“1. L-Attriċi Mabel Darmanin, li dak in-nhar tal-inċident kellha 84 sena, kienet involuta f'inċident tat-traffiku fil-25 ta' Jannar 2016 fi Triq Paċifiku Scicluna, il-Birgu. Dan seħħ meta l-konvenut, ħaddiem mal-Posta, kien qiegħed isuq il-vettura tal-għamla FIAT bin-numru tal-pjanċa JQZ 565. Fil-waqt ki kien qiegħed jirrivversa jidher li laqgħat lill-Attriċi. L-Attriċi tgħid li kienet fuq il-bankina mentri l-konvenut jgħid li kienet fit-triq taħt il-bankina.

- Omissis –

14. Provi diretti dwar il-mekkanika tal-inċident huma skarsi għalkemm il-Qorti xorta tista' tasal għall-kawza tal-inċident. L-uniċi żewġ xhieda diretti huma l-konvenut u l-Attriċi l-omm. Din l-aħħar ftit li xejn titfa' dawl għalkemm fix-xhieda tagħha.

15. L-Attriċi l-omm tixhed hekk:

“kont miexja fuq il-bankina f'Triq Paċifiku Scicluna, sejra lejn id-dar wara passiggata ta' kuljum u hassejt qiesha waqet gwardarobba fuqi, Laqatni xi hadd bil-van tal-posta waqt li kont miexja fuq il-bankina, Id-daqqa hassejtha fuq wara, Bid-daqqa waqajt u gejt fit-triq, sturdejt u hassejt ugiegh kbir f'saqajja tax-xellug” (a' fol 100 Emfażi tal-Qorti). Din tal-gwardarobba tissemma' b'emfażi partikulari partikularment fix-xhieda tal-Attriċi bint.

16. Din tal-aħħar Joanne Darmanin għalkemm ma kienitx presenti għall-inċident tixhed Joanne Dramanin tixhed li *“Kif rani x-xufier minnufih qalli li ma kienx ra lil mummy waqt li kien qiegħed jirrivversa bil-van tal-posta biex idawwar u li ma kienx laqagħtha apposta.”* (a' fol 103). Il-Pulizija PS 583 Grech jgħid li l-konvenut *“.....qalli li kien qiegħed*

jirrivversja meta bdiet iddoqq ir-reverse sensor u dak il-hin għafas l-break. U f'mument hass li xi hadd qisu serrah mal-vettura, U kif hareg mill-vettura ra mara li kienet mal-art. Min naha tiegħi fuq il-post ma rajt ebda hsarat mal-vann" (a' fol 478 tergo). Tajjeb ukoll jingħad li l-Pulizija PS 583 Grech b'referenza għal dak li qallu l-konvenut jixhed li: *"..... qalli li kien qieghed jirrivversja m bdiet idoqq ir-reverse sensor u dak il-hin għafas l-break. U f'mument hass li xi hadd qisu serrah mal-vettura. U kif hareg mill-vettura ra mara li kienet mal-art. Min naha tiegħi fuq il-post ma rajt ebda hsarat mal-vann"* (a' fol 478 tergo). F'dan ir-rigward irid jingħad, li l-konvenut ma kienx qed isuq b'xi velocita' u giet impattata ebda hsara lill-vettura għaliex il-gravita' tal-inċident huwa mal-persuna milquta li hija pjottost vulnerabbli għall-ġrieħi li kieku kienet involuta persuna izgħar fl-eta' x'aktarx ma kienix iġġarrabhom.

17. L-Attur jixhed li *"Nghid ukoll illi dan il-vann huwa mghammar b'parking sensors. Peress illi t-triq hija dejqa, dawn bdew idoqqu. Jiena komplejt inhares fil-mirja u nimxi lura bil-mod hafna. Ma nikkalkulax li rsaqt lura aktar minn erbgħa' metri meta s-sensors f'daqqa wahda, bdew idoqqu b'mod kostanti. Jiena waqaft il-vettura mill-ewwel u minnufih smajt hoss fuq wara tal-vann.....Jiena naturalment hragt mill-vann sabiex nara x'kien gara u sibt mara anzjana li kienet mal-art fit-triq fuq wara tal-vann, bejn in-nofs tal-vann u l-gemb lemini tiegħu. Ma' genb l-anzjana rajt li kienu waqgħulha c-cwieviet, il-bastun kif ukoll nuccali tax-xemx Hi spjegatli (bil-mod tagħha) illi kienet miexja fuq il-bankina, b' idejha mmarkatli lejn l-isprall illi jidher fir-ritratt tal-istess għatba u li, minhabba dan l-isprall kienet nizlet mill-bankina. Dan sabiex tevita l-isprall."* (a' fol 616 C). Dan ix-xhud jgħid li dak il-hin ġew xi qraba tal-Attriċi omm.

18. Tajjeb li jingħad li l-Attriċi bint ukoll tgħid li irċeviet telefonata minn wahda mill-ġirien li kienet għaddeja u rat lil ommha mal-art. Tgħid ukoll li ċomplet lil zitha li tiġi oħt ommha li toqgħod il-Birgu u qaltilha tmur ħdejha sakemm tasal hi (a' fol 103). Din il-parti tax-xhieda tal-Attriċi bint, għandha rilevanza peress li l-konvenut fl-affidavit tiegħu ukoll isemmi dan il-fatt u li dawn il-persuni bdew iċanfru lill-Attriċi omm, għaliex kemm-il darba kienu jwissuha li tuża l-bankina u kien hawn li reġgħet irrepetitilhom il-kwistjoni tal-isprall (a' fol 616C). Dan l-isprall jidher f'wieħed mir-ritratti esebiti (a' fol 197).

19. Għalkemm dawn il-persuni jissemmeu, ħadd minnhom ma tressaq bħala xhud. Ix-xhieda tagħhom forsi kienet tiffa' aktar dawl fuq l-inċident. Fil-lista tax-xhieda tal-Attriċi l-ġirien indikati, filwaqt f'dik tal-konvenut jissemmeu persuni oħra li kienu presenti fuq is-sit in inkwistjoni meta seħħ l-inċident de quo. B'dan kollu ħadd minnhom ma tressaq biex jixhed. Huwa paċifiku bejn il-partijiet li l-ispot of impact fejn seħħ dan l-inċident seħħ fejn jidher fl-iskizz imħejji mill-pulizija (a' fol 9 u 187)

20. Għalhekk il-Qorti tikkonkludi dan li ġej. L-inċident ma seħħ fuq ilbankina imma taħt il-bankina. Anke l-istess Attrici omm tgħid li

waqgħet fit-triq. Il-Qorti tagħti piż dak li xehed il-konvenut li l-Attriċi omm għalkemm veru f' xi ħin kienet fuq il-bankina niżlet għal mument biex tevita l-isprall u seħħ l-incident taħt il-bankina. B'dana kollu dan ma jeżentax lill-konvenut mill-ħtija kollha għall-incident għaliex kien qiegħed jirriviersja u kien qiegħed jagħmel manuvra straordinarja u meta sema' ssensors messu ma baqax isuq. Ma kellux għalfejn jistenna li jintensifika l'hoss tas-sensors biex jirrealizza li kien hemm xi ħadd warajh. L-anqas ma jagħmel sens, meta jgħid li hekk kif waqaf ħass xi ħaġa fuq wara. Kieku dan kien minnu ifisser li kienet l-Attriċi l-omm li daħlet fih u mhux hu fiha. Il-Qorti tikkonkludi li waqaf wara li ħass il-hoss fuq wara u mhux qabel.

21. Għalhekk din il-Qorti tħoss li kien nuqqas ta' proper look out tażżewġ partijiet. Id-dmir to take care huma kemm tas-sewwieq u kif ukoll talpedestrian partikularment meta dan tal-ahhar jagħmel manuvra insolita u inaspettata. Is-sewwieq f'dan il-każ ħa riskji minħabba esiġenzi tax-xogħol (ara affidavit fejn jispjega għala għamel il-manuvra). Għalhekk l-obbligu ta' proper look out kien aktar aċċentwat. Ingħad li "*Keeping a proper look out means more than looking straight ahead. It includes awareness of what is happening in one's immediate vicinity. A motorist shall have a view of the whole road, from side to side, and in the case of a road passing through a built-up area, of the pavements on the side of the road as well.*" (Newhaus vs. Bastion Insurance Co. Ltd. [1968]).

22. Il-Qorti ħadet ukoll in konsiderazzjoni li tghid x'tgħid l-Attriċi bint, li ommha qabel l-incident ommha kienet tajba, jibqa' l-fatt li kienet mara ta' 84 sena bi preċedenti ta' ksur ta' għadam f'dawk il-partijiet ta' ġisimha qrib dawk li issubiet fl-incident. Aktar minn hekk il-vittma kellha ukoll il-kundizzjoni tal-Paget's disease (ara a' fol 371 u 606). F'terminolgija medika tfisser "*A chronic disease of the skeleton. In healthy bone, a process called remodelling removes old pieces of bone and replaces them with new fresh bone' Paget's disease causes this process to shift out of balance, resulting in new bone that is abnormally shaped. Weak and brittle*".

23. Dan ifisser, li fil-każ tal-Attriċi omm, il-kawtela għandha tkun akbar, għaliex mal-iċken incident ikollha mill-ewwel ksur fl-għadam, fejn f'sitwazzjonijiet simili, persuni li ma għandhomx din il-kundizzjoni ma humiex daqstant vulnerabbli. Tghid x'tgħid l-Attriċi l-oħra, din il-Qorti hija konvinta, li ommha ma kienitx ta' waħedha biex toħrog u taqsam it-toroq. Xorta kien hemm bżonn li jkun hemm xi ħadd magħha. Li kellha problema biex timxi jixhdu l-bastun li kien hemm mal-art ħdejha meta seħħ l-incident, għalkemm tul il-Kawża l-Attriċi bint ma tagħmel ebda referenza għal dan.

- Omissis -

26. Il-Qorti għalhekk tħoss li f'ċirkostanzi simili għandha tapplika dak li jiddisponi l-artikolu 1051 tal-Kodiċi Ċivili:

“Jekk il-parti li tbat l-ħsara tkun b’nuqqas ta’ prudenza, ta’ diliġenza jew ta’ ħsieb ikkontribwiet jew tat okkażjoni għall-ħsara, il-qorti, fil-likwidazzjoni tal-ammont tad-danni li għandhom jiġfħallsu lil dik il-parti, tiddeċidi, fiddiskrezzjoni tagħha, f’liema proporzjoni din tkun ikkontribwiet jew tat okkażjoni għall-ħsara libatiet, u l-ammont tad-danni li għandu jiġfħallas lilha mill-persuni l-oħra li jkunu dolożament jew bla ma riedu ikkontribwew għal dik il-ħsara, jiġi mnaqqas f’dik il-proporzjoni”.

27. Minn dan l-artikolu joħroġ, li l-vittma tista’ tikkontribwixxi għall-ħsara jew tagħti okkażjoni għall-ħsara. Għalkemm dan it-tip ta’ għemil tal-vittma huwa komunament u f’sens ġenerali meqjus bħala negliġenza kontributorja, il-liġi kjarament tidistingwi bejn meta l-vittma tikkontribwixxi għall-ħsara jew tkun tat okkażjoni għall-ħsara. Fl-ewwel kategorija tkun aġixxiet b’mod passiv (eż: kellha tilbes seat belt u ma libsitux) u fit-tieni kategorija tkun aġixxiet b’mod attiv (qasmet f’daqqa). (Ara **Sentenza tal-Prim Awla ta’-20 ta’ Mejju, 2021 fl-ismijiet Censina Robinson –vs Josef Zerafa**). F’dan ir-rigward huwa ta’ interess li l-awturi anke jagħmlu referenza għal konkors ta’ responsabbilita’:

*“Se il fatto colposo del creditore ha concorso a cagionare il-danno, il risarcimento e’ diminuito secondo la gravita’ della colpa e l’entita’ delle conseguenze che ne sono derivate. (Ara **G. Pescatore u C.Ruperto, Codice Civile Annotato , Giuffre Ed. Ed. 1978 , pg 1149**)*

28. Wara li din il-Qorti qieset iċ-ċirkostanzi kollha tal-każ il-Qorti biddiskrezzjoni lilha mogħtija bl-artikolu tal-liġi fuq imsemmi qegħda tistabilixxi r-responsabbilita’ għall-inċident kwantu għal sittin fil-mija (60%) tal-konvenut u erbghin fil-mija (40%) l-oħra tal-Attriċi omm”.

Ikkunsidrat:

18. L-aggravji rispettivi tal-atturi u tal-konvenut jikkonsistu f’replika tal-qagħda li ħadu quddiem l-Ewwel Qorti hekk kif esposta fin-noti ta’ sottomissjonijiet ta’ kull wieħed u waħda minnhom. L-atturi jsostnu li Mabel Darmanin ittajret minn fuq il-bankina; il-konvenut isostni li hija niżlet ħabta u sabta minn fuq il-bankina u ġiet milquta fil-karreġġjata. L-Ewwel Qorti sabet (ara para 20 tas-sentenza tagħha) li kien probabbli li tassew kienet fuq il-bankina u niżlet fit-triq biex tevita l-isprall li kien hemm

fuq il-bankina. Ma sabitx, u ma kkumentatx, jekk din il-manuvra għamlithiex *ex abrupto* jew le. Semmiet biss li l-partijiet jaqblu fuq li *spot of impact* kif jidher fl-iskizz.

19. Din il-Qorti tqis li skont l-iskizz, li huwa prattikament l-unika prova oġġettiva dwar l-inċident, l-attriċi kienet qasmet madwar terz il-wisa' tal-karreġġjata. Dan jaqbel ma' dak li jgħid il-konvenut li wara l-impatt sab lill-vittma fin-nofs tan-naħa tal-lemin tal-vann tiegħu. Il-vann skont l-iskizz ma jidhirx li kien qiegħed imħaxken mal-bankina. Għalhekk ma jirriżultax li l-attriċi ntlaqtet biswit il-bankina.

20. Ma hemm xejn x'wieħed jiċċensura lill-Ewwel Qorti la fil-konstatazzjoni tagħha tal-fatti *ossia* r-rikostruzzjoni tad-dinamika tal-inċident u lanqas fl-evaluwazzjoni tagħha tar-responsabilità rispettivi tal-attriċi u tal-konvenut. Sewwa sabet li la s-sewwieq u lanqas il-pedestrian ma żammew *a proper look-out*.

21. Din il-Qorti żżid, mal-konsiderazzjonijiet tal-Ewwel Qorti, li s-sewwieq ma lemaħx lill-attriċi, la meta kienet fuq il-bankina u lanqas meta niżlet fil-karreġġjata. Li jfisser li huwa ma kienx attent għall-parti tat-triq li kien qiegħed isuq fiha. Iktar u iktar meta kien qiegħed isuq b'lura u kontra r-regolamenti tat-traffiku. L-attriċi ntlaqtet minn wara minn vettura li kienet miexja kontra d-direzzjoni tat-traffiku hekk kif stabbilita bis-senjaletika

appożita. Tassew li l-attriċi ma esploratx it-triq min-naħa ta' warajha, kif messha għamlet, imma min-naħa l-oħra billi ma kienx leċitu li t-traffiku jgħaddi minn dik id-direzzjoni wieħed jippreżumi li r-regolament tat-traffiku kien sejjer jiġi obdut. Din iċ-ċirkostanza tnaqqas, għalkemm ma tneħħix, l-obbligu li l-*pedestrian* iħares f'din id-direzzjoni qabel jinżel jimxi fil-karregġjata. Meqjusa dawn iċ-ċirkostanzi, sewwa għamlet l-Ewwel Qorti meta apporzonat it-tort 60% lill-konvenut u 40% lill-attriċi.

22. Kemm l-aggravju tal-atturi kif ukoll l-aggravju tal-konvenut dwar ir-responsabilità tal-inċident huma miċħuda.

23. **Dwar l-aggravju tal-atturi dwar tal-preskrizzjoni fil-konfront tal-attriċi Joanne Darmanin:**

24. L-Ewwel Qorti sabet, u l-partijiet jaqblu, li hija applikabbli l-preskrizzjoni ta' sentejn. Hija sabet li dan il-perjodu kien għadda:

“49. Issa kif rilevat aktar 'l fuq l-unika ittra uffiċjali saret mill-Attriċi Mabel Darmanin u mhux minn Joanne Darmanin. Li kieku Mabel Darmanin talbet ukoll id-danni għal kura li inkorriet hi kienet tkun differenti minn dak li qed titlob Joanne Darmanin għaliex din qed titlob *de proprio* dan li soffriet hi u mhux l-Attriċi l-oħra. Għalhekk huwa ċar li l-azzjoni għaddanni ta' Joanne Darmanin hija estinta bil-preskrizzjoni ta' sentejn”.

25. L-attriċi Joanne Darmanin tisħaq li l-perjodu ta' preskrizzjoni m'għaddiex għaliex (i) bdiet tiddikorri minn meta ndunat li kien sejjer ikollha tirriżenja minn fuq ix-xogħol wara li kienet ħadet sentejn *unpaid*

leave u (ii) kien sospiż bin-negożjati li saru mad-ditta tal-assikurazzjoni tal-konvenut.

26. Din il-Qorti tqis li l-bidu tad-dekorriment tal-perjodu ta' preskrizzjoni huwa minn meta Joanne Darmanin iddeċidiet li titlaq mill-impjieg. Kien minn din id-data li setgħet tfittex għat-telf ta' qligħ futur, u mhux mid-data ta' meta spiċċalha l-*unpaid leave*. Fil-fehma ta' din il-Qorti, għalhekk, id-data tat-tluq hija l-21 ta' Marzu 2016¹ meta beda l-*unpaid responsibility leave* għal erba' snin sas-17 ta' Marzu 2020².

27. Il-pretenzjoni li l-perjodu ta' preskrizzjoni ġie sospiż minħabba n-negożjati skont Art. 2125(d) tal-Kodiċi Ċivili qiegħda titqanqal l-ewwel darba f'dan l-appell. In sostenn tagħha, l-appellanti esebew korrispondenza bejn l-atturi u d-ditta assikuratriċi tal-konvenut. Skont Art. 145 tal-kodiċi proċedurali, ma jistgħu jingiebu l-ebda dokumenti godda flimkien mar-rikors, mar-risposta jew mar-replika, flief bl-awtorizzazzjoni tal-Qorti. Billi ma ntalab l-ebda permess, il-Qorti mhix sejra tiegħu konjizzjoni ta' dawn id-dokumenti. Fi kwalunkwe każ, mill-inkartament tal-Prim'Awla ma rriżulta minn imkien li kien hemm xi negożjati ma' Joanne Darmanin.

28. Għalhekk dan l-aggravju huwa miċħud.

¹ Fol. 77.

² Fol. 236.

Dwar it-tielet aggravju tal-atturi:

29. Billi huwa stabbilit li l-perjodu ta' preskrizzjoni fil-konfront ta' Joanne Darmanin laħaq għadda, m'hemmx għalfejn din il-Qorti tinvesti l-aggravju dwar il-mertu tal-pretenzjonijiet ta' din l-attriċi-appellanti.

30. Dan l-aggravju huwa wkoll miċħud.

Dwar it-tieni aggravju tal-atturi:

31. Dwar id-diżabilità tal-attriċi Mabel Darmanin kawża tal-inċident l-Ewwel Qorti qalet hekk:

“35. Kwantu jirrigwarda l-lucrum cessans, l-Attriċi omm tippresenta problema minħabba l-eta' pjuttost avanzata tagħha. Qabel xejn hi tirċievi pensjoni li ser tkompli tirċeviha, għalhekk mhux bħal meta haddiem iweġġa' fuq ix-xogħol u jitlef l-entrojtu prinċipali tiegħu. Lentrojtu tal-Attriċi omm, li hija l-pensjoni, mhux ser tkun effettwata għalix ser tibqa' tingħata.

36. Illum huwa wkoll stabbilit li l-multiplier ikun jaqbel sewwa mal-eta' tal-vittima u mhux ma' kriterji arbitrarij. Iżda fis-Sentenza fl-ismijiet **John u Laura konjuġi Ransley vs Edward u Lydia konjuġi Restall tal-25 ta' Jannar 2012** il-Qorti kellha dan xi tgħid:

“Hawnhekk għandna fattur pjuttost diskrezzjonali. Il-metodu ta' likwidazzjoni tad-danni kien għal żmien twil ibbażat fuq il-prinċipji enunċjati fil-kawża Butler vs Heard deċiża mill-Qorti tal-Appell Ċivili Superjuri fit-22 ta' Diċembru, 1967. F'dik il-kawża intqal li fiddeterminazzjoni tal-multiplier wieħed irid jieħu in kunsiderazzjoni c- 'chances and changes of life', b'mod li dan il-multiplier ma jwassalx liddanneġġjat li jieħu kumpens daqs li kieku baqa' jaħdem sad-data li jirtira, iżda l-figura tiġi mnaqqsa biex b'hekk ikun ittieħed in kunsiderazzjoni l-fatt li l-persuna ddanneġġjata setgħet, fil-kors normali tal-ħajja tagħha, ma waslitx qawwija u sħiħa sa l-eta' tal-pensjoni”.

Iġifieri l-Qrati tagħna illum jieħdu bħala kejl l-eta' pensjonabbli u cioe' dik ta' 65. Imma l-Attriċi omm f'din il-kawża ilha li ssorpassat din l-eta', għalhekk dan ifisser li ma għandha tiegħu xejn?

37. Fis-sentenza fl-ismijiet **Galea et v. Fenech et, deċiża mill-Onorabbli Qorti tal-Appell fis-16 ta' Marzu, 2004**, fejn fir-rigward ta' mara ta' 61 li, qabel l-incident, kienet attiva fuq xogħol differenti, intuża multiplier differenti. F'din is-Sentenza saret din l-osservazzjoni mill-Qorti tal-Appell:

"Certament cirkostanza rilevanti li l-qorti għandha tiegħu in konsiderazzjoni fil-likwidazzjoni tad-danni hija l-eta' tad-danneggat. Fid-data ta' l-incident l-attriċi già` kellha sittin sena u, għalkemm ta' dik l-eta` kien jidher li kienet tgawdi sahha li tippermettilha hidma kummerċjali, kien mistenni li bl-avvanz tal-eta` dik l-attività tonqos jew saħansitra tiegħaf kompletament.

Għalhekk fil-komputazzjoni tal-kumpens ta' persuna ta' eta` avvanzata li ma tiddependix għall-introjtu tagħha fuq 'income' fiss bhal per ezempju pensjoni, izda li tippretendi li l-kumpens jirrifletti l-introjtu tagħha minn xi attività` kummerċjali qabel l-akkadut, il-qorti għandha tipprospetta l-probabbilita` ta' riduzzjoni fl-introjtu proprju minhabba l-eta` dejjem tавvanza tad-danneggat. Dan għaliex dawn id-danni, għalkemm jithallsu bil-quddiem, qeghdin jigu komputati fuq firxa ta' snin futuri".

38. F'dan ir-rigward Munkman jagħmel osservazzjoni li fil-fehma ta' din il-Qorti għandha validita' inkwantu l-vittma kienet azjana u di piu' bi precedent simili għal dawk mertu tal-Kawża. Anke jekk din l-osservazzjoni hija f'każ ta' mewt dan jgħid li "*unless there is clear evidence in an individual case to support the view that the individual is a typical and will enjoy longer or shorter expectation of life, no further increase or reduction is required for mortality alone* (**Munkman On Damages for Personal Injuries and Death LexisNexis 12th Ed, pg 810**)

39. Ovjament din l-osservazzjoni saret fid-dawl tal-Ogden Tables, segwiti mill-Qrati inglizi, iżzda din il-Qorti ma tarax għaliex dawn il-prinċipji ma għandhomx ikunu applikati ukoll għall-istat tal-ligi u Sentenzi lokali fuq il-materja in eżami. Imma skontdin il-Qorti, dejjem jibqa' il-fatt, li għandu kemm għandu żmien il-vittma, tenut kont tal-prinċipju ta' integrita' fiżika u dinjita' umana xi tip ta' kumpens dejjem għandu jkun hemm għaliex finalment hadd ma hu għar-rimi. Kumpens pero' li ma jstax jinħadem bl-istess mod bħal meta l-vittma tkun fl-aqwa tagħha jew għandha numru ta' snin mhux hażin quddiemha sal-eta' pensjonabbli.

40. Fil-każ tal-Attriċi omm f'din il-Kawża, mhux ser ikun possibbli stabbilit l-aspettiva tal-ħajja, għalkemm din il-Qorti tawguralha ħajja itwal. Li huwa żgur hu, li skont l-ordni naturali tal-ħajja mara ta' 84 sena żgur mhux ser tgħix daqs persuna li hija ħafna iżgħar fl-eta'.

41. Mill-provi jirrisulta li din kienet tgħix waħedha u kif jgħid il-Malti, kienet għadha tfekren. Sa ftit qabel l-incident kellha fi kliem bintha, iddelizji bħal ma huma xogħol tas-suf jew il-ganċ. Xogħol li għalhekk ma kienitx taħdem bi qliegħ. Wara l-incident l-anqas ma ser tkun tista' toħroġ mill-bieb il-barra. F'din l-eta', kulhadd jipprova jkollu l-aqwa kwalita' talhajja possibbli biex tpatti u tagħmel tajjeb għall-effetti negattivi u inevitabbli li ġġib magħha x-xjuħija. Dawk li jkunu hadmu hajjithom kollha jħarsu 'l quddiem li meta jixjiehu jkollhom hajja ta' kwalita' u mhux miserabbli. Illum l-Attrici omm qed tgħix hajja certament anqas ta' kwalita' minn dik li kellha qabel l-incident.

42. Għalhekk abbaži tal-principju tal-ġustizzja ekwittativa u rispett lejn lintegrita' tal-persuna, din il-Qorti taħt dan il-Kap ta' danni, b'mod xi ftit sui generis, qed tillikwida s-somma ta' hamest elef ewro (€5,000). F'din issomma l-Qorti hadet ukoll kont tal-kontributorjeta' fuq imsemmija”.

32. L-appellanti qegħdin jitolbu li jiġi revokat id-digriet tal-Ewwel Qorti tal-20 ta' Marzu 2023 in segwitu tar-rikors tat-28 ta' Frar 2023 li fih ġie allegat konflitt ta' interess ta' wieħed mill-periti mediċi mqabbdin mill-Qorti. Dik il-Qorti kkumentat li r-rikors sar meta l-provi kienu diġà magħluqin. Wieħed jista' jaqbel jew ma jaqbilx ma' din il-konsiderazzjoni; iżda ma jstax jingħad li hija waħda irragonevoli. Kif inhu ben stabbilit fil-prattika forensi, din il-Qorti ma tindaħalx kif ġieb u laħaq fid-diskrezzjoni tal-Ewwel Qorti f'dan ir-rigward.

33. L-Ewwel Qorti ma semmietx speċifikament ir-rapporti tal-periti mediċi, la dawk maħturin minnha u lanqas dawk ex-parte. Mir-raġunament tagħha iżda jidher ċar li l-Qorti kkonkludiet li s-saħħa ta' Mabel Darmanin iddeterjorat kawża tal-incident. Għalhekk ma setgħetx injorat il-fehma tat-tobba *ex parte*, anke jekk ma laqgħethiex għalkollox –

partikolarment fejn ġiet espressa l-opinjoni kemmxejn estrema li sofriet diżabilità ta' 100%.

34. Billi min-naħa l-oħra lanqas jirriżulta li l-Ewwel Qorti straħet għalkollox fuq il-konstatazzjonijiet tal-periti ġudizzjarji, l-ilment li sar f'dan is-sens mill-appellanti huwa ingustifikat.

35. It-tieni aggravju tal-atturi huwa wkoll miċħud.

It-tieni aggravju tal-appell inċidentali.

36. Permezz tat-tieni aggravju, il-konvenut (i) ma jaqbilx mal-mod kif l-Ewwel Qorti kkalkulat id-danni emergenti fis-somma ta' €7,514.98 u (ii) ma jaqbilx li tingħata s-somma ta' €5,000 bl-applikazzjoni tal-ġustizzja ekwitattiva.

37. Dwar is-somma ta' €7,514.98 dik il-Qorti rraġunat hekk:

“33. Wara li eżaminat b'diffikulta' dawn ir-riċevuti, din il-Qorti waslet għaċ-ċifra ta' tlett elef sebgħa mija erbgħa u disgħin punt sitta u disgħin ewro (€3794.96) bħala spejjes magħmula għall-kura u medicina, li jirrapresentaw it-telf effettiv. Intqal li “An allowance may be given for the cost of specially adapting a house to the needs of an invalid. The claimant can recover all costs of adaptations including for example, installing ramps, stair lifts and grab rails, adapting kitchen, bathroom and lavatories and resetting electrical sockets” (Ara **Moriarty –vs McCarthy**[1978] 2, All ER [1978] 1 WLR 155, QBD).

34. Għalhekk din il-Qorti tħoss, li għalkemm għadhom ma intefqux, huwa manifestament ċar li l-Attriċi, tant minħabba li l-inċident seħħ f'eta'

li hija mprobabbli li tista' tfieq sal-punt li ma jkollhiex bżonn għajnuna u tant ukoll, għaliex ser ikollha bżonn għajnuna b'mod imminente, ser tammetti ssegwenti bħala spejjes: Powered armchair €1200 (a' fol 171), Electric bed €1500 (a' fol 172), Polyurethane foam mattress €180 (a' fol 173), powerlift stair lift €5850. Għalhekk ai fini ta' telf effettiv il-Qorti waslet għaċ-ċifra ta' tmax-il elf ħames mija u erbgħa u għoxrin punt sitta u disgħin tal-ewro (€12,524.96). Minn dan l-ammont l-Attriċi omm hija intitolata għal sittin fil-mija għar-ragunijiet fuq spjegati li jammonta għal sebat elef ħames mija u erbatax punt tmienja u disgħin tal-ewro (€7,514.98)".

38. Il-konvenut jilmenta dawn id-danni (a) huma bbażati fuq sempliċi stima, mingħajr spjegazzjoni ulterjuri u li mhix l-añjar prova, (b) ma kienu rakkomandati mill-ebda tabib jew speċjalista u (ċ) lanqas ġiet ippruvata l-ñtiegħa tagħhom bħala riżultat dirett tal-inċident billi skont l-esperti tal-Qorti l-attriċi ma sofriet l-ebda mankament fiżiku.

Ikkunsidrat:

39. Fis-sistema rizarċitorja tal-liġi tagħna, il-kundanna għall-ħlas tad-danni jinħtiegħ l-aċċertament kemm tal-*an debeatur* kif ukoll dik tal-*quantum*.

40. Fir-risarċiment tad-danni għandhom jiġu nklużi dawk li ma jkunux diretti u immedjati imma li jkunu konsegwenza neċessarja tal-fatt illeċitu. Id-danni jistgħu jkunu wkoll futuri. B'dan wieħed jifhem danni li għadhom ma seħħux; jistgħu jkunu kemm danni emergenti kif ukoll ta' lukri ċessanti. Bħala regola, id-danni futuri jiġu likwidati permezz ta'

valutazzjoni ekwitattiva. Mhux biżżejjed jiġi ppruvat dannu li jkun biss potenzjali jew possibbli.

41. Jekk ma jkunx possibbli jew ikun diffiċli ħafna li tingieb prova tal-*quantum*, ma jistax ikun dubitat illi hu rikonoxxut anke fis-sistema tal-liġi tagħna li l-ġudikant jista' jagħmel valutazzjoni ekwitattiva, skont il-kuxjenza u r-raġunijiet tiegħu. Din l-evalwazzjoni tista' ssir biss dwar l-entità tad-dannu, u mhux ukoll dwar l-eżistenza tiegħu; din tal-aħħar trid tiġi dejjem ippruvata.

42. Dan ma jfissirx li f'każijiet bħal dawn il-likwidazzjoni tad-danni tista' ssir fl-ajru. Il-valutazzjoni ekwitattiva mhix qiegħda hemm biex tagħmel tajjeb għall-inerzja tad-danneġġat. Dan mhux meħlus milli jipprovdi dawk l-elementi probatorji u dawk il-fatti li jkun jaf bihom għall-iskop tad-determinazzjoni tal-ammont tal-ħsara. Dan sabiex l-apprezzament ekwitattiv jibqa' kemm jista' jkun ċirkoskritt għall-funzjoni karatteristika tiegħu li jimla' biss il-lakuni inevitabbli għall-fini tad-determinazzjoni preċiża tad-dannu. Min-naħa tiegħu l-ġudikant hu tenut li jagħti piż debitu lil dawk l-elementi kollha tal-każ konkret akkwiziti fil-proċess. Fi kliem ieħor għandu jipprovdi motivazzjoni loġika tal-kriterji tal-apprezzament prudenti adottati li juru kif wasal għal-likwidazzjoni tal-*quantum debeat*. Dan ma jfissirx li l-imħallef għandu jipprovdi dimostrazzjoni minuzjuża u partikoleġġjata tal-korrispondenza bejn kull wieħed mill-elementi

eżaminati u l-ammont tad-dannu likwidat. Ikun biżżejjed li jasal għall-konklużjoni tiegħu wara eżami tas-sitwazzjoni proċesswali globali.

Ikkunsidrat:

43. Applikati l-prinċipji suesposti għas-sentenza appellata u l-aggravju tal-konvenut, jibda biex jingħad li mhux minnu li ma ġew prodotti l-ebda riċevuti. L-Ewwel Qorti għamlet eżerċizzju matematiku tal-irċevuti konnessi ma' kura u mediċina u waslet għall-ammont ta' €3,794.96.

44. Min-naħa l-oħra huwa minnu li ma ġewx esibiti riċevuti, iżda biss stejjem – għax kienu għadhom ma xtrawx - ta' *powered armchair, electric bed, polyurethane mattress* u *powerlift stair lift*.

45. Sewwa rraġunat l-Ewwel Qorti li rriżulta li saħħet Mabel Darmanin marret lura b'effett dirett tal-inċident; li t-tibdiliet meħtieġa fid-dar jinkwadraw ruħhom fid-danni emergenti (dawn huma danni indiretti iżda b'riżultat dirett tal-ħsara). Il-fatt li ġew esibiti stimi, għaliex l-oġġetti inkwistjoni kienu għadhom ma nextrawx, mhix minnha nnifisha impediment biex jiġu nklużi bħala danni. L-oġġetti tal-*quotations* huma *stair lift, comode, powered armchair, electric bed, u polyurethane foam mattress*.³

³ Fol. 170 *et seq.* u fol 255.

Min-naħa l-oħra, skont il-konvenut l-atturi naqsu li jippruvaw li dawn l-oġġetti tassew kien hemm bżonnhom, imqar permezz ta' dikjarazzjoni ġuramentata tagħhom. L-unika naħa li hemm hi, li r-rapporti mediċi qalu li Mabel Darmanin għandha diffikultà toqgħod bilwieqfa u timxi u ġiet fragli ħafna, imma fl-ebda mument ma ssuġġerixxew xi oġġett imsemmi hawn. Il-konvenut isostni li għalkemm għadda ż-żmien ma jirriżultax li dawn l-oġġetti fil-fatt inxtraw.

Fil-fehma tal-Qorti, iżda, huwa verosimili li l-qagħda ta' infermità fiżika li sabet fiha l-attriċi Mabel Darmanin ġabitha fi bżonn ta' dawn l-oġġetti u għalhekk għandhom jiġu nklużi fil-valutazzjoni tad-dannu.

46. Dan l-aggravju huwa għalhekk miċħud.

47. It-tieni parti ta' dan l-aggravju huwa dwar is-somma ta' €5,000, likwidata, skont l-Ewwel Qorti, bħala eżerċizzju ta' ġustizzja ekwitattiva.

48. L-Ewwel Qorti akkordat is-somma relattivament żgħira ta' €5,000 lill-attriċi Mabel Darmanin bħala eżerċizzju ta' ġustizzja ekwitattiva minħabba l-ħsara li saret fuq il-persuna tagħha. Il-konvenut ma jaqbilx li kellha tingħata din is-somma. Jgħid li ma nġiebet l-ebda prova li l-attriċi ngħatat kura psikjatrika u għalhekk l-ebda dannu lukranti (*recte*: dannu emergenti) ma seta' jiġi likwidat.

49. Din il-Qorti taqbel mar-raġunament tal-Ewwel Qorti għaliex illum il-gurnata mhux biss il-proprjetà għandha l-valur iżda wkoll il-persuna. Dan anke fid-dawl tad-drittijiet fundamentali tal-bniedem. Din mhix xi somma li ngħatat għal sempliċi *pain and suffering*. Lanqas ingħatat bħala rimbors ta' spejjeż. Il-Perit psikjatra Dr. Joseph Cassar sab li l-attriċi sofriet 20% diżabilità permanenti. Din id-diżabilità fiha nfisha hija dannu. Huwa għal dan id-dannu attwali li l-Ewwel Qorti tat il-kumpens, u mhux għal rimbors ta' xi spejjeż għall-kura psikjatrika.

50. It-tieni parti tal-aggravju tal-konvenut hija miċħuda.

51. Għalhekk id-danni sofferti mill-attriċi Mabel Darmanin huma $€3,794.96 + €1,200 + €1,500 + €5,850 = €12,344.96$.

52. Mis-somma ta' €12,344.96 il-konvenut irid iħallas 60% li jġu €7,406.98.

Decide:

54. Għal dawn il-motivi din il-Qorti qiegħda:

(1) Tiċġad it-talba tal-atturi biex jiġi revokat id-digriet mogħti mill-Ewwel Qorti fl-20 ta' Marzu 2023 dwar l-allegat konflitt ta' interess tal-espert mediku Frederick Zammit Maempel.

(2) Tiċġad l-appell prinċipali; tilqa' in parte l-appell inċidentali u għaldaqstant tikkonferma s-sentenza appellata b'dan illi l-ammont tad-danni li għandu jhallas il-konvenut huwa ta' €7,406.98 bl-imgħax legali mid-data ta' din is-sentenza sad-data tal-eventwali ħlas effettiv.

Spejjeż tal-ewwel istanza jibqgħu kif deċiżi mill-Ewwel Qorti; spejjeż tal-appell prinċipali a karigu tal-atturi; spejjeż tal-appell inċidentali nofs binofs bejn il-partijiet.

Mark Chetcuti
Prim Imħallef

Robert G. Mangion
Imħallef

Grazio Mercieca
Imħallef

Deputat Reġistratur
rm